

ANTIKNVARISK MEDVERKANDE 2020

Charlotte Skeppstedt

SANKTA GERTRUDS KAPELL

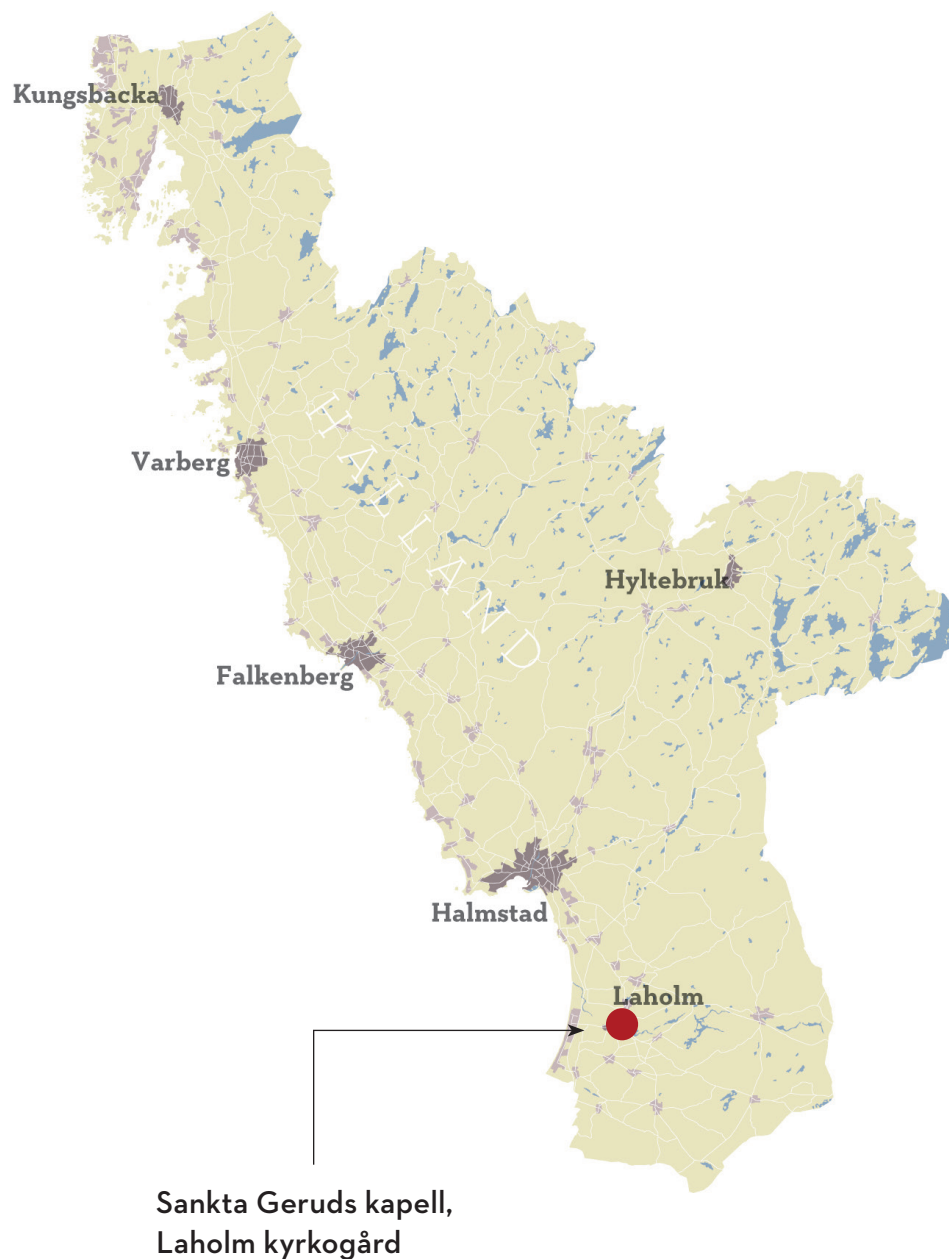
Utvändig renovering

Laholms kyrkogård, Laholms stadförsamling, Laholms kommun

RAPPORT KULTURMILJÖ HALLAND 2021:4

STIFTELSEN HALLANDS LÄNSMUSEER

**Sankta Geruds kapell,
Laholm kyrkogård**

Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland
Uppdragsverksamheten, Halmstad.
Antikvarisk medverkan 2019-2020.
Bild framsida: Sankta Gertruds kapell efter renovering.
Foto: 2022:4.
Grafisk form: Anders Andersson.
Layout: Charlotte Skeppstedt
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.
Diarie nr: 2018:352

INNEHÅLL

Administrativa uppgifter	5
Inledning	6
Historik och beskrivning	6
Kapellet innan renovering	7
Skador	9
Utförda åtgärder	14
Tegeltaket	14
Kopparplåt	16
Fasader	18
Fönster	19
Dörrar	20
Källor och litteratur	23
Arkiv	23

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

- **Objekt:** Sta Gertruds kapell, Laholms kyrkogård, Laholm, Laholms kommun
- **Länsstyrelsens dnr:** 433-6846-18, datum 2018-12-18
- **Beställare:** Laholms pastorat
- **Handlingar:** Handlingarna för ansökan om renoveringen är upprättade av Hans-Ove Ottosson, Laholms pastorat, daterade 2018-10-09. Kompletterade information utgörs av utdrag ur vård- och underhållsplan som reviderats 2017-12-19.
- **Entreprenörer och hantverkare:** Kövlinge Bygg AB Underentreprenör: Laholms Plåtslageri AB
- **Antikvarisk medverkan:** Charlotte Skeppstedt, Kulturmiljö Halland
- **Renoveringsperiod:** Hösten 2019 (tak- och putsarbeten), sommaren 2020 (måleriarbeten)
- **Fältbesök:** Antikvarisk medverkande har under 2019 deltagit i förmöte för syn och val av takpannor: 10/4 och byggmöten; 18/9, 6/10.
- **Besiktningar:** Förbesiktning från ställning av tegeltak, plåtarbeten och putsarbeten 2019-11-06. Besiktning av antikvarisk medverkande från mark 2020-10-06.
- **Antikvariskt utlåtande:** Arbetena har utförts på ett kulturhistoriskt riktigt vis i enlighet med länsstyrelsens beslut och enligt de anvisningar som Kulturmiljö Halland lämnat såsom antikvarisk kontrollant.

INLEDNING

Sta Gertruds kapell har renoverats exteriört under 2019-20. Då kapellet är skyddad genom kulturmiljölagen har Laholms församling begärt tillstånd av länsstyrelsen till renoveringen. Detta tillstånd gavs enligt beslut 433-6846-18, datum 2018-12-18. I beslutet finns ett villkor: *Val av nya takpannor ska ske i samråd med antikvarisk expert.* Enligt beslutet krävs antikvarisk medverkande. Till antikvarisk medverkande har Laholms församling valt Charlotte Skeppstedt, Kulturmiljö Halland. Enligt länsstyrelsens beslut ska den antikvariske experten följa och dokumentera arbetena i en slutrapport. Denna rapport sammanfattar utförda åtgärder på Sta Gertruds kapell.

Arkivmaterial förvaras hos Kulturmiljö Halland, Tollsgatan 7 i Halmstad, d nr 2018-352. Digitala fotofiler till fotodokumentationen utförd vid antikvarisk medverkan vid arbetena på Sta Gertruds kapell är tagna av Charlotte Skeppstedt och förvaras hos Kulturmiljö Halland, film 2022-4.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Sta Gertruds kapell är beläget på Laholms begravningsplats, anlagd på 1890-talet. Begravningsplatsen inhägnas åt nordväst av ett järnstaket med grind flankerad av murade naturstensstolpar. Från denna ingång leder fram till kapellet en grusad gång kantad av höga cypresser och hamlade träd. På begravningsplatsen finns en klockstapel från senare tid samt en ekonomibyggnad.

Kapellet uppfördes i sten 1903 i nygotisk stil. Sakristia (1946) och vapenhus (1976) är senare tillbyggda i anslutande stil. De vitputsade fasaderna genombryts i norr och söder av spetsbågiga muröppningar som flankeras av strävpelare. Samtliga byggnadskroppar har trappstegsgavlar och tegeltäckta sadeltak. Huvudingången i väster utgörs av en spetsbågig portal med granittrappa. De karaktärsskapande trappstegsgavlarna har influenser från en äldre sydsvensk kyrkobyggnadstradition.

Interiören präglas av byggnadstidens nygotik samt av senare förändringar. Kyrkorummet kröns av ett högt spetsbågigt takvalv. Inredningen uppvisar klassicerande drag. Spegelarna på läktarbröstningen har samma

utformning som dörrpartierna. Orgeln med ryggpositiv är tillverkad av orgelbyggare Magnusson i Göteborg. Altarprydnaden utgörs av en glasmålning i det smalare korets östra vägg. Läktarunderbyggnader har tillkommit i senare tid.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Exteriörens nygotiska karaktär.
- Glasmålningen

KAPELLET INNAN RENOVERING

Tegeltaket var i behov av omtäckning, det fanns läckage och trasiga tegelpannor. Pannorna hade vid flera tillfällen lossnat vid storm. Vid lagning av taket var det svårt att finna rätt sorts pannor att komplettera med. De gamla pannorna var falsade enkupiga lertegelpannor. Modellen hade både en stor kupning och en tydlig ås, vilket gav ett markerat vågspel på taket. Det fanns problem med plåttäckningar av kopparplåt. Många av krönens kopparplåttäckningar var lösa och skadade. Putsen på trappstegsgavlarna var skadad, både

i anslutning till plåttäckningar till tegeltaket och vid kopparplåttäckningarna till murkrönen. Putsen lossnade genom rörelser i kopparplåten, men även på grund av att det har kunnat tränga in fukt som orsakat frostsprängningar vintertid. Det fanns även puts-skador nedtill på fasaden, både på kontreforer och på sockeln. Putsfärgen var vittrad och missfärgad, både av rinningar från kopparplåt och av alger. Färgen på fönster och dörrar flagnade. Dörren till sakristian var rötskadad i nederkanten.

Kapellet mot väster och norr innan renovering.

Kapellet mot söder och öster innan renovering.

SKADOR

Det fanns läckage genom yttertaket med fuktskador invändigt. Takpannorna blåste lätt ned vid kraftig vind och det var svårt att hitta ersättningspannor av rätt modell. Det var fuktskador i vinkelrännorna. I och med kyrkans arkitektur med många takfall och vinklar finns också många känsliga punkter. T ex på östra gaveln landade regnvattnet från vinkelrännan i skarven mellan tegelpannor och ståndskena.

Många skador fanns på trappstegsgavlarna. Det har varit svårt att få tillräckligt hög kant på ståndskivan. Det fanns en hel del skador på insidan av trappstegsgavlarna. Murkrönsavtäckningarna var många fall lösa, hade dåliga putskanter och i ett fall var den helt borta.

Hängränorna var på flera ställen nedtryckta av snö och is, vilket gjort att vattnet runnit över istället för att komma i stuprören.

Putsen var skadad på trappstegsgavlarna. Trappstegsgavlarna är utsatt för väder och vind och här var färgskitet även kraftigt vittrat.

På kontreforerna och på sockeln fanns puts-skador och missfärgningar.

Fönstren var i behov av ommålning. Färgen flagade och det fanns löst och kitt som fallit bort. Till höger korfönstret med glasmålningar. Nedan till vänster ett av de äldre fönstren i skeppet. Nedan till höger ett av de kvadratiske fönstren.

Entredörren i väster. Färgen flagnade både på dörrbladen och på överljuset.

Dörren till sakristian var i dåligt skick. Den hade stora rötskador i bottenstycket och på nedtill på panelskivan.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Tegeltaket

Tegeltaket har täckts om helt. De gamla tegelpannorna revs tillsammans med papp och läkt. Ny papp och läkt har lagts. Ny papp är Mataki Underlagsduk MB 380, lämplig under tegeltak och plåt. Taket har lagts om med lertegelpannor av fabrikat Monier, modell Holland, färg obehandlad naturröd. Tegelpannan har lite mindre mått och är avpassad för mindre takytor vilket passade bra då Sta Gertruds kapell har många mindre

takfall. De valda tegelpannor har även stor kupning och tydlig ås, vilket även de gamla takpannorna hade. (Takpannor, se bilaga 1).

Ovan: Takbotten med den gamla takpappen och läkten, samt rännal av kopparplåt.

Den gamla takpappen och läkten håller på att rivas och den nya takpappen Mataki MB 380 läggs efterhand.

Skeppets tak efter omläggning med nya lertegelpannor.

Taket är lagt med lertegelpannor från Monier, modell Hollander obehandlad röd. Undernockpannorna har ett tegelrött nockband monterats.

Kopparplåt

Alla kopparplåtsavtäckningar och ränndalar i anslutning till tegeltaket har täckts om. Här av en del avvikelser gjorts i förhållande till tidigare utförande. Det fanns stora problem med putsen i anslutning till plåtavtäckningarna, särskilt i anslutning till trappstegsgavlarna. Efter diskussioner på plats presenterades två olika lösningar av plåtentreprenören. En var att klä in baksidan på trappstegsgavlarna med kopparplåt. Detta utförande avvisades av antikvarisk medverkande eftersom utseendet och därmed de kulturhistoriska värdena påverkades i allt för hög grad. I stället valdes ett utförande med en kopparränna mellan trappstegsgavlar och tegeltak. Denna lösning ger ett klumpigare utseende än de gamla ståndrännorna, men kommer förhoppningsvis att minska på framtida skador på puts och murverk i trappstegsgavlarna. Avtäckningarna på trappstegsgavlarnas krön har behållits men rättats till och skruvats fast och putskanten har förbättrats.

Byggnadens många takfall gör att det blir många vinkelrännor och ståndrännor. Ståndrännornas utseende har ändrats för att skydda murverket från fukt.

Avtäckningar på trappstegsgavlarnas murkrön har rättats till och fästs fast. Putskanter har förbättrats.

Vid korets östgavel har vinkelrännorna gjorts om och en ränna har monterats nedtill som regnvattnet landar i innan hängrännen. Tidigare hamnade regnvattnet i skarven mellan tegelpannorna och ståndrännan vilket orsakade fuktproblem.

Den nya ståldrännen mot trappstegsgaveln på skeppet. Den nedre avtäckningen är nyttillverkad, övriga har rättats till och fästs fast. De flesta hängrännor har riktats upp, några har bytts.

Ovan till vänster: Huven har klätts in med ny kopparplåt.

Ovan: Hängrännan var skadad av snö och is och har bytts.

Mellan de tvärställda byggnaddelarna (vapenhuset och kor/sakristia) och skeppet finns djupa rännor. Plåten har dragits upp högre mot skeppets vägg för att skydd mot mycket vatten och stänk vid häftiga regn.

Fasader

Fasadernas puts har lagts upp med hydrauliskt kalkbruk. De största lagningar har gjorts på sockeln, kontreforer och på trappstegesgavlarna, framförallt på insidan av dessa. Putsning har gjorts mot putskanter på kopparplåt på ståndsivor mm. Fasaderna har avfärgats med silikatfärg, vit kulör på fasaderna och grå kulör på sockeln.

På trappstegsgavlarna har putsen lagats upp. Putsning med hydrauliskt kalkbruk har gjorts mot alla putskanter på kopparplåten.

Sockel och kontreforer har putslagats och fasad och sockel har avfärgats med silikatfärg i vit respektive grå kulör.

Fönster

Kyrkans fönster har målats om i befintlig brun kulör. Lös färg har skrapats bort och fönstren har rengjort. Lös kitt har tagits bort och bågarna har kittats om vid behov med linoljekitt. Fönstren har bättrats och strukits två gånger med linoljefärg.

Kyrkans fönster efter ommålning. Till höger ett av de nyare fönstren i skeppet. Nedan till vänster ett av de fyrkantiga fönstren. Detta sitter i sakristian. Nedan till höger korfönstret med glasmålningar.

Dörrar

Ytterporten i väster har målats om i befintlig brun kulör och beslagen med svart kulör. Lös färg har skrapats ner, lös kitt i överljuset har tagits bort och ytorna har rengjorts. Fönsterbågarna har kittats om med linoljekitt där behov funnits. Karmar, dörrblad och överljus har målats om med linoljefärg. Dörren till sakristian var

i dåligt skick. Bottenstycket och utsidans skivmaterial var rötskadat i nederkanten. Dörren var överlag ganska ranglig i konstruktionen och beslut togs därför att byta till en ny dörr. Den nya dörren har platsmålats i samma bruna kulör som entrédörren i väster.

Entrédörren med överljus i väster efter renovering.

Den nya dörren till sakristian, platsmålad med linoljefärg i samma kulör som entrédörren i väster.

Fasaderna mot väster och norr efter renoveringen.

Fasaderna mot söder och öster efter renoveringen.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkiv

Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3, Halmstad

Riksantikvarieämbetet, Bebyggelseregistret

PRODUKTDATABLAD HOLLANDER

Hollander taktegel är ett formpressat taktegel som är försett med sido- och toppfalsar. Självla tillverkningen av Hollander falstaktegel utförs i speciella formar som lermassan pressas ut i. Hollander falstaktegel produceras av Moniers systerbolag KDN Teeween Dakpannen i Holland och levereras sedan från vårt lager i Jönåker.

Hollander levereras i följande färger och ytor:

Naturröd	Obehandlad	glansvärde < 10	NCS S4040-Y60R
Svart	Engoberad	glansvärde 50	NCS S8500-N
Grå	Engoberad	glansvärde < 10	NCS S7005-R50B
Brun	Engoberad	glansvärde 10	NCS S4550-Y60R
Kolsvart	Glaserad	glansvärde 95	NCS S9000-N
Mattsvart	Glaserad	glansvärde 25	NCS S9000-N

Vid engobering sprutas en blandning av naturliga mineraler på takteglet före bränning, detta skikt kallas en engobe.

PRODUKTDATA

Längd:	410 mm
Bredd:	265 mm
Byggbredd:	225 mm
Bygglängd:	340-360 mm
Bygghöjd:	85 mm
Hängande längd*:	360 mm
Åtgång per m ² vid max läktavstånd:	12,3 st

OBS! Längden kan variera ± 2 % vilket är i överensstämmelse med gällande standard EN 1304.

* Hängande längd är måttet från underkant klack till takpannans nedre kant.

FÖRPACKNING

Vikt per taktegel:	3,1kg
Antal taktegel per bunt:	6 st
Vikt per bunt taktegel:	18,6 kg
Antal taktegel per pall:	288 st
Vikt per pall (taktegel inkl pall):	893 kg
Typ av pall:	KDN Returpall
Typ av emballage:	Sträckfilm

SORTIMENT SPECIALTEGEL	Används till	Längd mm	Bredd mm	Bygglängd/bredd mm	Åtgång
Nocktegel typ 200	Tillnock- och valmnockar	375	225	340	3 st per lm
Ändnock Början	Nocktegel med gavel för avslutning vid horisontell- och valmadnock	305	225	290	1 st per nockavslutning
Ändnock Slut	Nocktegel med gavel för anslutning av horisontellnock	310	225	290	1 st per anslutning av nock
Grennock Universal	Används som avtäckning mellan horisontell- och valmadnock. Taklutning max 45 grader.	-	-	-	1 st per valmgren
Dubbelvinge	Används för avslutning av takytans vänstra sida.	410	265	340-360/265	1 st per takpannerad
Gaveltegel Höger	Starttegel för takytans högra sida	410	280	340-360/260	1 st per takpannerad
Gaveltegel Vänster	Avslutningstegel för takytans vänstra sida	410	245	340-360/225	1 st per takpannerad
Genomföringstegel	Används för avloppsluftning. Kompletteras med keramisk stös.	410	265	340-360/225	1 st per genomföring
Keramisk stös	För anslutning till avloppsventilation	-	-	-	1 st per genomföring
2/3 – tegel	Används där takytans bredd ej går jämt ut med hela taktegel.	410	190	340-360/150	Efter behov

RAPPORTER FRÅN KULTURMILJÖ HALLAND 2020-2021

2020:60	Odlingen, Tönnersjö 4:2, Dokumentation inför rivning
2020:61	Excellensen 2, Fasad- och markförändring
2020:62	Arkeologisk utredning av Boberg 8:27
2020:63	Arkeologisk utredning av fastigh. Mellby 5:44 i Södra Mellby, Laholms kommun
2020:64	Landeryds godsmagasin, underlag inför renovering
2020:65	Hunnestad 5:24 och 5:13. Ark. utr.
2020:66	Svenstorps mejeri. Renovering av fönster, etapp 2.
2020:67	Vinbergs prästgård, renovering av fasad
2020:68	Nya fornlämningar på Galgberget, Halmstad stad, Ark. utr.
2020:69	Österskans, Halmstad. Ark. förundersökning
2020:70	Nösslinge kyrka, klimatanpassing
2020:71	Nösslinge kyrka, borttagande av bänk
2020:72	Lugnarhögen inför renovering, Hasslöv socken, Ark. undersökning
2020:73	Bårarps stenbrott, Steninge och Rävinge. Ark. fältinventering
2020:74	Knäreds kyrka, ommålning av utvändiga snickerier
2020:75	Vippentorpet, omläggning av halmtak
2020:76	Frillesås-Rya 4:17, Frillesås socken, Ark. utr.
2020:77	Slätteryds byskola, takrenovering mm.
2020:78	Centralstationen i Halmstad, färgundersökning
2020:79	Lindbergs kyrka, exteriör och interiör restaurering
2020:80	Lindbergs kyrka, bemålat brädtak
2020:81	Färjeterminalen i Varbergs hamn
2020:82	Abilds kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan, uppdatering
2020:83	Asige kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan, uppdatering
2020:84	Efra kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan, uppdatering
2020:85	Årstads kyrkogård, kulturhistorisk inventering och bevarandeplan, uppdatering
2020:86	VA Tönnersjö-Perstorp. Ark utr. Steg 1.
2020:87	Susegården, miljökonsekvensbeskrivning kulturmiljö
2020:88	Radiobyn Grimeton, antikvarisk utredning
2020:89	Slottsmöllan, inför ny detaljplan. Byggnadsantikvarisk utredning
2020:90	Skrea 8:5, Lyckan. Ark. utr.
2020:91	Boplatz Slöinge 102:1/L1997:5212. Ark. schaktningskontroll.
2020:92	Strandhotellet och Hallandsgården inför ny detaljplan
2020:93	Gödestads kyrka, exteriör renovering
2020:94	Drängsereds kyrka, utvändig renovering
2020:95	Hasslövs kyrka, ommålning av fönster och portar
2020:96	Vindbryggan 3, utredning inför ny detaljplan
2021:01	Tjärby grustäkt, Ark.utr
2021:02	Båtsmans, del av Lahall 2:13, flytt av byggnad
2021:03	Skummeslövs kyrka, utvändig renovering
2021:04	Sankta Gertruds kapell, utvändig renovering

KULTURMILJÖ
HALLAND

POSTADRESS: TOLLSGATAN 7 | 302 32 HALMSTAD | TEL: 035-19 26 00

E-POST: KANSLI@KULTURMILJOHALLAND.SE | HEMSIDA: WWW.KULTURMILJOHALLAND.SE